

Navijačko nasilje: incidenti ili rituali, 11 – 26

Ur: Aleksandar Zeković

In: *Bezbjednost i osnovna prava: dimenzije i perspektive sigurnosti LGBT osoba*

Vlada Crne Gore (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava),
Podgorica

ISBN 978-9940-9591-4-2 (Savjet za građansku kontrolu rada policije)

ISBN 978-9940-9610-5-3 (Ministarstvo unutrašnjih poslova)

ISBN 978-9940-633-10-3 (Ministarstvo za ljudska i manjinska prava)

COBISS.CG-ID 31844880

Dr Zorica Mršević¹

O NASILJU NAVIJAČA

Navijačko nasilje: incidenti ili rituali²

Slučajevi nasilja navijača pogrešno je nazivati „incidentima“ jer se radi o redovno ponovljenim događajima, tipizirano profilisanih aktera i scenarija, prihvaćenih i podržanih od strane mnogih društveno uticajnih subjekata. Autorka je imajući u vidu sve okolnosti nasilja navijača, te slučajeve okarakterisala kao rituale s obzirom da se dešavaju u sistemu društveno prihvaćenih, štaviše, podržanih, ritualizovanih oblika odnosa i ponašanja vezanog za sport i ulogu organizovanih navijačkih grupe.

Uvod

Svakodnevni medijski i politički diskurs označava slučajeve izbijanja nasilja navijača kao “incidente” tako da je to ušlo i u svakodnevni govor i nekritičku upotrebu. Na primer, samo nedavno izveštavanje o najnovijim događajima gotovo da ne prolazi bez pojma “incident”: Incidenti ispred Pionira: Zvezdini navijači napali Partizanove,³ Samo tokom aprila 2016 godine razne navijačke grupe izazvale su najmanje sedam incidenta u kojima je jedan mladić čak izgubio život⁴, Incidenti na stadionu Borca uoči meča sa Zvezdom⁵ U više različitih incidenata na nekoliko lokacija, uoči utakmice Partizan - Crvena Zvezda, nekoliko ljudi je povređeno,⁶ Incidenti u Pazaru prevazilaze sportske okvire⁷. Ni druge zemlje, pa ni oni najveći, dobro organizovani i obezbeđeni sportski događaji nisu pošteđeni, npr. Evropsko prvenstvo⁸ u fudbalu su do sada obeležila divljanja huligana širom Francuske, a novi

¹ Naučna savetnica u Institutu društvenih nauka, Beograd.

² Ovaj tekst je nastao kao deo projekta: Društvene transformacije u procesu evropskih integracija - multidisciplinarni pristup, na kome je autorka angažovana a koji je finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj, br. III 47010. Projekat implementira Institut društvenih nauka u Beogradu

³ Mozart sport, 2016, Incidenti ispred Pionira: Zvezdini navijači napali Partizanove, 01.06.

⁴ Insajder, 2016, Sedam incidenta samo u aprilu – država toleriše huligane? *B92*, 29.04.

⁵ Telegraf, 2016, Incidenti na stadionu Borca uoči meča sa Zvezdom, *Telegraf*, 18. maj.

⁶ Vesti N1, 2016, Uoči derbija 44 navijača privedena, ima i povređenih, N1, 17.09.

⁷ Sportski žurnal, 2016, Bulatović: Incidenti u Pazaru prevazilaze sportske okvire, *Sportski žurnal*, 28 avgust.

⁸ B92, 2016, EURO: Novi incidenti navijača, *B92*, 14.06.

incidenti se očekuju Parizu,⁹ Incidenti u Marseju između Engleza i Rusa stali su samo za vreme 90 minuta fudbala.¹⁰

Međutim, da li se tu zaista radi o incidentima? Kako je incident pojam koji u raznim savremenim jezicima ima uglavnom isto značenje i odnosi se na “izolovani, nepredvidiv, neobičan, neprijatan, nesrećan, događaj”,¹¹ postavlja se pitanje da li je taj pojam zaista adekvatano upotrebljen za slučajeve navijačkog nasilja. Moglo bi se sa sigurnošću tvrditi da se radi očigledno o učestalim, redovno ponovljenim, predvidivim događajima tipiziranog scenarija i aktera, koji ni na koji način nisu ni izolovani, ni neobični a još manje retki, pa bi se upotreba pojma “incident” morala preispitati imajući u vidu sve okolnosti takvih slučajeva. Naime, uprkos opadajućem kvalitetu sportskih, posebno fudbalskih takmičenja u Srbiji, slučajevi nasilja i to onih sa smrtnim ishodom kao najtežim posledicama, ne prestaju da se dešavaju i uznemiravaju javnost kao tragični ishodi povišenih sportskih strasti u pregrejanim sportskim atmosferama. Međusobni sukobi huligana, napadi na funkcionere klubova i vandaliziranje komunalne i privatne imovine pokazuju da insticije i institucionalne procedure nisu dovoljno efikasne da se stane na put tim pojavama niti njihovim akterima, možda zato što se sve to predugo olako shvata kao incidentnog a ne sistemskog karaktera.

“O brutalnosti pripadnika navijačkih grupa svedoči i tragičan događaj od 23. aprila 2016, kada je dvadesetogodišnji Aleksandar Jaćimović iz Čačka ubijen u tuči na Gradskom trgu u tom gradu. Uoči beogradskog derbija 16. aprila 2016, dve grupe navijača potukle su se na Zrenjaninskom putu kod Beograda. Do tuče mladića došlo je i na Vračaru. U tom incidentu jedan mladić je uboden nožem. I na stadionu tog dana bilo je sukoba navijača i policije. Dvojica navijača Jagodine izazvala su 13. aprila 2016 incident na prvenstvenoj utakmici protiv Novog Pazara, kada su preskočila zaštitnu ogradu i krenula ka pristalicama gostujućeg tima. Navijači Partizana 10. aprila sa zapadne tribine gađali su jajima klupske čelnike smeštene u loži, tokom prvog poluvremena utakmice s ekipom Mladosti iz Lučana.”¹²

Njihov nastanak i razbuktavanje rušilaštva kao da je usmereno protiv samih temeljnih vrednosti građanskog društva,¹³ zbog čega je i dalje stalno aktuelan stav da sport (posebno fudbal) proizvodi ozbiljnu „dozu“ nebezbednosti¹⁴ koja dovodi do povišenog rizika od viktimizacije. Uz njega je takođe prisutan i stav da treba diferencirati sport uopšte, od navijača huligana, jer je huliganizam izvor nebezbednosti¹⁵ a ne sport sam po sebi. Na to se nadovezuje kao korak dalje, i sledeće nužno diferenciranje, da zapravo ni huliganizam nije toliko izvor nebezbednosti, već su to pre svega kriminalci koji kao vođe huliganskih grupa navijača¹⁶ predvode nasilne obračune među navijačkim grupama, pretvarajući navijačke grupe u filijale svojih kriminalnih aktivnost.¹⁷

Ugrožavanje bezbednosti polako prestaje da bude karakteristika samo fudbalskih susreta i fudbalskih navijača, jer je oni „prelivaju“ u nasilje povodom nekih drugih sportskih, pre svega košarkaških susreta. Navodimo samo par ovogodišnjih, nefudbalskih izliva nasilja.

⁹ B92, 2016, Jezivo: Turski navijači sa transparentom „Gde je Marko?“ 12.06. B92

¹⁰ Mondo.rs, 2016, Haos i na stadionu: Rusi jurili Engleze! *Mondo VIDEO*, 11.06.

¹¹ Cambridge English Dictionary

¹² Insajder, 2016, op.cit

¹³ Čolović I., (2009), Fudbal, huligani i rat, *E-novine*, 30. septembar

¹⁴ Savković, M., Đorđević, S., (2010) *Na putu prevencije nasilja na sportskim priredbama: predlog regionalnog okvira saradnje*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku. str. 7.

¹⁵ Savković, Đorđević, op. cit. str 11.

¹⁶ Simonović, B. Otašević, B. Đorđević, Z., (2014) Kriminalne kariere vodij nogometnih navijaških skupin v Srbiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 2, 108-120. str. 109.

¹⁷ B92, (2009, 22 maj), Emisija “Insajder”, To NISU navijaci, To NISU huligani, TO SU KRIMINALCI.

„Loša uvertira za majstoricu polufinalnog dela plej-ofa KLS lige.¹⁸ Uoči početka utakmice između Partizana i FMP-a u Pioniru, došlo je do fizičkog obračuna navijača na ulazu u halu. U tuči su letele baklje, „razmenjen je inventar” pa su poletele flaše i slični rekviziti. Kafić je demoliran, ali je policija brzo sprečila veći incident. Beogradski mediji pišu i da je jedna osoba završila u Urgentnom centru zbog povreda. Policija je reagovala brzo i uspela da hitrom intervencijom spreči sukob većih razmera, ali je napravljena velika materijalna šteta i polomljena su mnoga stakla.”

“Ženska košarkaška reprezentacija Srbije¹⁹ igrala je četvrtfinalni duel Evropskog prvenstva protiv Turske, a navijači dve selekcije su se potukli na tribinama dvorane u Budimpešti. Do tuče je došlo pre starta utakmice, jer su fanovi dva tabora sedeli jedni do drugih, te su posle verbalne rasprave naši navijači pokušali da oduzmu zasutavu Turske. Interveniralo je obezbeđenje u hali i razdvojilo dve strane, a onda su orilo "Ubi, zakolji, da Turčin ne postoji", kao i ime ubijenog navijača Crvene zvezde Marka Ivkovića koji je preminuo u Istanbulu uoči meča crveno-belih i Galatasaraja.”

Ritualna a ne incidentna priroda navijačkog nasilja

Analiza pojedinih tipičnih situacija sportskog nasilja ukazuje na činjenicu da do ispoljavanja tog vida nasilja ne dolazi slučajno i ne usled individualnih akata nepredvidljivog izbijanja agresivnosti, i sigurno ne iz prenaplašene ljubavi prema sportu i klubu za koji se navija. Situacije sportskog nasilja se dešavaju u sistemu ritualizovanih oblika odnosa i ponašanja vezanog za sport i organizovane navijačke grupe²⁰. Postojanje ritualnog karaktera tih situacija u kojima tipično dolazi do viktimiziranja, doprinose formiranju stava da je odgovornih mnogo više od samih nasilnika, kao „neposrednih izvršioaca“. Naime, rituali su vid društveno prihvaćenog oblika ponašanja, koji zadovoljavaju interese mnogih vidljivih i nevidljivih aktera, pa su kao poželjni i korisni, ne samo tolerisani, već kao takvi i podržani. Ritual²¹ je niz aktivnosti koje uključuju pokrete, reči, stvari, pevanje ili muziku, koje se izvode na određenom mestu, i vrše se u skladu sa propisanim scenarijem sekvenci.

Neki mediji, posebno film, sport i televizija, doprinose da se taj nasilan obrazac ritualnog ponašanja upoznaje i usvaja pre bilo kakvog ozbiljnijeg životnog iskustva. Vođama navijačkih grupa zahvaljujući takvom stavu nekih medija postaje važno da baš u tom medijskom diskursu budu pomenuti ili označeni kao „opasni likovi“, što smatraju kao izuzetnu ličnu promociju. Dalje, neki mediji svojom ritualnom fascinacijom nasiljem takođe, ne malo doprinose stvaranju svojevrstne promocije nasilja kod sportske publike, kao publike koja ne samo da nesvesno očekuje, već i svesno priželjkuje da se desi neko nasilje, počinjući usput visoko da vrednuje njihove aktere.

Da postoje ritualizovani oblici navijačkog ponašanja može se najlakše uočiti u stadionskim koreografijama navijačkih grupa koje se odnose na način navijanja na tribinama, ali i na unutargrupnu dinamiku navijačkih grupa, ponašanje navijača pre i posle mečeva, njihov izgled, pesme, preteću teritorijalnost i sl. Rituali sportskog nasilja se mogu podeliti u tri grupe: 1) ritualno nasilje u vezi sportskih takmičenja, 2) rituali nasilja unutar navijačke grupe i 3) rituali spoljašnjeg omogućavanja nasilja navijačkim grupama.

¹⁸ Mozart sport, 2016, Incidenti ispred Pionira: Zvezdini navijači napali Partizanove, 01.06.

¹⁹ Bećagović M. 2016, Pogrdna skandiranja i incidenti na prvenstvu Evrope: Tuča srpskih i turskih navijača! *Blic*, 24.06.

²⁰ Mršević, Z. (2014a) Rituali sportskog nasilja. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2, str 9-33. str 10.

²¹ Ritual kao temin, prvi put je zabeležen u engleskom jeziku u 1570, a stupio u upotrebu u 1600, i znači "propisanu redosled vršenje verskih obreda" ili tačnije zapis scenarija pojedinih ritula.

Ritualno nasilje u vezi sportskih takmičenja²²

Ritualni ovog tipa su ujedno najvidljiviji, najčešće dovode do višestrukog, masovnog viktimiziranja i vandaliziranja javne i privatne imovine. Ujedno su i najpodložniji mogućem sankcionisanju i identifikaciji neposrednih izvršioaca. Moguće je identifikovati sedam osnovnih tipova rituala ove vrste: rituali nasilničkog navijanja, ritualno podržavanje nasilničkog ponašanja sopstvenog tima, ritualno vređanje i provociranje protivnika, ritualne masovne tuče policije i navijača na tribinama, ritualno sučeljavanje rivaliziranih navijačkih grupa, dogovorene masovne tuče, organizovanje "vrućeg gostoprinstva" navijačima gostujuće ekipe, ritualno "dokazivanje" na protivničkoj teritoriji izazivanjem incidenata i ritualno samoekspoziranje, egzibicionizam. Ritualni sportskog nasilja mogu se najlakše uočiti u koreografijama navijačkih grupa koje se odnose na način navijanja na stadionima, ali i na unutargrupnu dinamiku, ekstremno homofobične stavove, ponašanje navijača pre i posle mečeva, njihov izgled, pesme, pokreti. Navijanje predstavlja tipičan obred zajedništva, pripadnosti navijačima jednog određenog kluba, određene grupe iz određenog kraja, ali i pripadnicima određene generacije, klase i nacije. Sadržina ritualnog performansa nasilja navijačkih grupa obuhvata bodrenje svoje ekipe, zahteve da se pobedi, postigne gol, da „svi krenu u napad“, izražavanje nacionalne i homofobične mržnje, isterivanje loše sportske sreće, ("baksuza"), ili vređanje protivničke ekipe, njihovih navijača i funkcionera, sudija, zahtev da se "pokida", "rasturi", "pregazi" protivnička ekipa, ali i vređanje i isterivanje uprave kluba za koji se navija, vređanje sopstvene ekipe ako izgubi meč ili se po mišljenju navijača, ne trudi dovoljno. Promene postojećih rituala, uvođenje novih pesama u repertoar koreografija i novih scenskih pokreta, odobravaju se u strogo hijerarhizovanom nizu odlučivanja unutar navijačkih grupa, što sve zajedno uzevši više nego dovoljno ukazuju na ritualnu prirodu sportskog navijanja i pratećeg nasilja.

Ritualni unutar navijačke grupe

I sama navijačka grupa, kao organizacija, poznaje svoje rituale koji sadrže nasilne i homofobične elemente i iz kojih zapravo i proizilazi nasilni karakter kako same navijačke grupe, tako i njihovog ponašanja na sportskim događajima. Navijačke grupe se karakterišu unutrašnjom solidarnošću, skoro vojničkom disciplinom i hijerarhijskim uređenjem, uz naravno, bezrezervnu poslušnost i spremnost na nasilje njihovih pripadnika. Kolektivna solidarnost izražena je na 3 ritualizovana načina: vizuelno, akustički i putem nasilja. Važno obeležje navijačkih grupa je i tzv. egzaltirana (nasilju sklone, homofobične) muškost. Ritualni unutargrupnog tipa manje su vidljivi i samim tim manje poznati javnosti, o čemu pripadnici tih grupa retko govore čak i kada su žrtve tih rituala. Kao najupečatljiviji ritualni sa nasilnim elementima unutar funkcionisanja navijačke grupe mogu se identifikovati ritualno hijerarhijski organizovano funkcionisanje navijačke grupe, posebno ako je ona regrutni poligon za kriminalne organizacije kojima rukovode vođe navijačkih grupa, ritualno funkcionisanje vođe navijačke grupe, ritual inicijacije novih članova navijačke grupe i ritualna teritorijalnost navijačke grupe.

²² Mršević, Z. (2014b) *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*. Beograd: Institut društvenih nauka. str. 216.

Ritualni spoljašnjeg omogućavanja nasilja navijačkim grupama

Ovaj tip rituala je najnevidljiviji, i ne retko se jednostavno negira i njihovo samo postojanje. Zapravo se njihovo postojanje teško dokazuje a uočava se uglavnom bilo kroz izjave pojedinih političara ili na osnovu pojedinih medijskih serijala od kojih su najpoznatiji „Dosije navijač“ i „Insajder“. Tako je npr. u jednom intervjuu datom 2011. godine tadašnji predsednik Tadić istakao da su navijački huligani oslobođeni odgovornosti za šverc narkotika, nasilje, prebijanje ljudi na ulicama.²³ A kada se razotkrije njihov život, kada se na Savetu za nacionalnu bezbednost napravila analizu šta oni u stvari rade, vidi se da je reč o gotovo paravojnim formacijama koje pojačavaju svoj uticaj kroz društvene strukture, preko veza sa raznim poslovnim ljudima, kroz medije, preko novinara koji ne razumeju (ili se samo prave nevešti) o čemu se ovde radi... ne da ima političkih partija koje održavaju tesne veze sa tim kriminalnim i paravojnim formacijama, nego ne postoji stranka koja to ne radi. Ritualni ovog tipa mogu se podeliti u četiri osnovne grupe: ritualna podrška klubova navijačkim grupama, ritualna podrška medija „svojima“, ritualno političko instrumentalizovanje navijačkih grupa i ritualno ujedinjavanje rivalskih navijačkih grupa.

Ritualna podrška klubova navijačkim grupama

Nije nikakva tajna da su navijači Zvezde i Partizana obasuti raznim privilegijama i oni su svoje navijanje pretvorili u neku vrstu profesije. Blagonaklonost klubova i države prema navijačima, dovela je do toga da najekstremniji pripadnici navijačkih grupa često prolaze nekažnjeno nakon učinjenog nasilja. Vladin Savet za borbu protiv nasilja u sportu identifikovao je fudbalske klubove kao glavne krivce za probleme koje prave neki navijači jer, postoji sprega takozvanih navijača sa upravama klubova, koje tom vezom ostvaruju svoje interese.²⁴ Takođe se navodi i da je u današnje srpskom sportu puno „prljavog“ novca i da dobrim delom srpskog sporta u zajedničkoj sprezi rukovode mahom političari i „kontrovezni biznismeni“ i da ne postoji volja da se nešto radikalnije promeni u skorije vreme. Klubovi su sa svoje strane pak, bili u vezi sa ekstremnim desničarima, predstavnicima DSSa, tadašnjeg SPSa, radikala i Nove Srbije, pojedincima iz Crkve, bivših pripadnika JSOa i pojedincima iz Vojske i Vojne službe koje je ujedinila još 2001 godine borba protiv saradnje sa Hagom. U godinama koje su usledile, te veze su postajale sve jače²⁵.

Ritualna podrška medija „svojima“

Neki kritičari tvrde da su mediji glavni reprezentivci nasilja i mržnje²⁶. Iako to zvuči preterano, mnogobrojni primeri mogu da predstavljaju dokaze da mediji u najmanju ruku tolerišu, ako ne baš i otvoreno podržavaju navijačko nasilje.

Prve posleratne košarkaške utakmice početkom dvehiljaditih, između timova iz Srbije i Hrvatske, Partizana i Zadra bile su poprište masovnih nacionalističkih izliva. „Publika u prepunom beogradskom Pioniru skoro non-stop je skandirala „Ubi, zakolji da Hrvat ne postoji“ i slične šovinističke gadosti. TV komentator je uglavnom hvalio igru Partizana, pune tribine, a sramno skandiranje kao da nije čuo. Tek „uzgred“ bi pomenuo uz opasku tipa „eto, navijači su takvi“. Onda je Partizan otišao u Zadar. Bilo je kao u grotlu, a publika je skoro

²³ Status, (2011), Razgovor književnika i predsednika Srbije, Basara i Tadić oči u oči, Status, 02. juni.

²⁴ Dominique, B., Luc, R., Stephane, H., (2007), *Sport i nasilje u Evropi*, Knjiga Trgovina d.o.o., Zagreb, Str. 75-85.

²⁵ B92, (2011), Ranjen vođa grupe "Alkatraz", 6. februar.

²⁶ Čurgus Velimir, Kazimir, 2007, Brzi, prilagodljivi, nemilosrdni, nasilje u sportu i mediji, *Glas javnosti*, 09. 05.

non-stop skandirala „Ubi, ubi Srbina“ i ostale šovinističke gadosti. Komentator, isti onaj iz Pionira, koji nije „čuo“ navijanje beogradskih „navijača“, bio je zgrožen i šokiran i samo je komentarisao sramno „navijanje“ Zadrana.²⁷ Pristrasnost medija nije ništa novo, kao i da su mediji takođe navijačkih i nacionalnih pripadnost.

Mediji svojim teatralnim izveštavanjem izazivaju kontra efekat i previše daju na značaju nekim marginalnim grupama, dok bi putem istraživačkog novinarstva mogli mnogo više da doprinesu rešavanju ovog ogromnog problema. Sportski novinari koriste militarnu terminologiju koja vrvi od krvi i krvoločnosti, od „metafora“ koje gotovo da zagovaraju fizičku likvidaciju protivnika, a sve to kroz formu zalaganja za *borbenu* igru.

Na pitanje ko je navijačima Čelsija dao naziv *Headhunters*, Lovci na ljudske glave, čuveni navijač tog kluba Džejson Mariner je iskreno rekao da stvarno nema pojma ko je to bio. Dodao je „I da budem iskren, mislim da nijedan navijač Čelsija neće reći: "Ja sam *Headhunter*", već: "Ja sam Čelsi". Taj naziv se proćuo zahvaljujuci medijima“²⁸.

Mediji su jedni od puteva „normalizacije“, pa i legitimisanja nasilja. Oni svojim izveštavanjima dovode do toga da se nasilje smatra nećim uobićajnim i normalnim, a publika se navikava na nasilje. Takav status huliganskog nasilja olakšali su njegova opšta vidljivost, pogodnost za podizanje moralne panike i uticaj koji ima na javnost.

Poseban problem je kada mediji prilikom izveštavanja o sportskim događajima koriste tzv. „jezik mržnje“ koji ima nameru da ponizi, zastraši protivnike ili podstakne na nasilje i predrasude protiv osoba ili grupa na osnovu seksualne orijentacije, nacionalnih ili politićkih ubeđenja. Za medije i njihove konzumente, ovakvi događaji kao da su postali normalna stvar i ne smatraju se uopšte ni strašnim niti problematićnim. U saopštenju policije o ovom događaju navodi se kako su intervenisali i uspešno sprećili da izbije veći sukob kao i da se uništi veći deo tribine. Mediji su jedan od ućesnika koji ćak i legitimišu nasilje. Oni svojim izveštajima dovode do toga da se nasilje i homofobija smatraju nećim uobićajenim i normalnim, pri ćemu se publika navikava na nasilje.

Neki mediji svojim ratoborno-huškaćkim komentarima otvoreno podstiću na nasilje. Olako se koriste atributi kao što su: "divno", "fantastićno", "neverovatno", "sjajno", „jezivo“... vrši se estetizacija nasilja i uništenja i na taj naćin mu se pribavlja "kulturni" legitimitet. Naravno da nijedna novine, a još manje televizija, neće podržati ili opravdavati nasilje, a pogotovo ne kada su posledice najtragićnije. Strategija medija po ovom pitanju prilićno je jednostavna: osuđiće se svaki pojedinaćni, konkretni događaj u kojem su navijaći ispoljili nasilje, doprinoseći time stvaranju pogrešne predstave da se tu radi samo o izolovanim incidentima, ali će se veoma retko ići direktno, frontalno, u kritici klubova i njihovih navijaćkih udruženja. Udruženja i pokreti navijaća nisu, naime, nikakvi spontani socijalni fenomeni.²⁹

Ukazuje se i na još jedan deo "sportske priće", a to su novinarski lobiji, koji su samo glasnogovornici mafijaćkih klanova koji sport drže u svojim rukama radi svojih prljavih raćuna, ili prikrivaju ili predstavljaju u totalno drugaćijem svetlu (onom koje odgovara establišmentu)³⁰.

Ritualno politićko instrumentalizovanje navijaćkih grupa

²⁷ Biševac S., (2012), Dobri i loši „navijaći“, *Danas* 31 oktobar, rubrika ruštvo, str. 5

²⁸ Grobari „Zabranjeni“, 2012, *Tema: Ostrvo, England, Scotland, Ireland Wales*

Jason Mariner, Dnevnik jednog navijaća, ćovek koji je preko noći postao najozloglašeniji engleski navijać, 29 februar.

²⁹ Ćurgus, V.K., *Nasilje u sportu i mediji, Glas javnosti*, 09.05.2007, str.28

³⁰ Simonović L., 2013, Prilog navijaćkom pitanju: *Odlomak iz knjige "Sport Kapitalizam Destrukcija"*, Crvena Kritika, 11 februar.

O neraskidivim vezama fudbala, kriminala i politike dosta je govoreno i u seriji *Insajder* koja je emitovana tokom 2011. na televiziji B92. Ali dok je npr. predsednik FSSa Karadžić tvrdi da je kriminal prošlost fudbala, dotle istaknuti bivši fudbaler Savo Milošević izjavljuje da je spreman da obriše celu svoju sportsku karijeru ako je to tačno.³¹

Da „politike“ ima u sportu ne može niko da negira. Već na prvi pogled na sajt neke od navijačkih grupa može da se uoči i slogan “Kosovo je Srbija“, tako da je jasno da niko ne može da tvrdi da se navijači bave samo sportom i navijanjem i da su političke teme za njih irelevantne. Sociolog Ratko Božović rekao je da su problematične navijačke grupe često manipulirane od strane političkih partija, najčešće od onih desničarskih: „Ja mislim da su navijači, ovi koje smo apostrofirali kao problematične, izvođači radova onih koji su hteli da ih upotrebe i zloupotrebe. Nikola Simić, sportski analitičar još je eksplicitniji, i smatra da je ipak najodgovornija država: „Država 20 punih godina dopušta nasilje. Pravila je neke zakone koje nije primenjivala i mislila je da su to marginalne stvari.“

Vlasti, ne samo da su nemoćne da spreče vandalizam, već su i odgovorne za stvaranje ovakvog ambijenta, nečinjenjem, ali i svesnim kreiranjem društvenih odnosa, koji su pogodno tle za ovakve postupke. Čak bi se moglo reći da očekivani, predvidljivi ritualni ispadi huligana u izvesnoj meri odgovaraju vlastima jer se time skreće pažnja sa drugih problema. Jasno je da su ljudi u politici zloupotrebili sport. Koketiranje pojedinih partija sa navijačkim grupama, sa jedne, i nespремnost države da se suoči sa huliganima, s druge strane, svakako ohrabruje nasilje. Oni koji bi trebali govoriti protiv mržnje i homofobičnog nasilja, vrlo često su baš oni koji je raspiruju. Ekstremne desničare, predstavnike DSSa, tadašnjeg SPSa, radikala i Nove Srbije, pojedince iz Crkve, bivše pripadnike JSOa i pojedince Vojske i Vojne službe ujedinila je još 2001. godine borba protiv saradnje sa Hagom. U godinama koje su usledile, te veze su postajale sve jače a organizovane navijačke grupe njihova snaga³².

Vrlo često se navijačke grupe koriste u svrhu glasačkih mašina. Opšte poznata je činjenica da su fudbalski stadioni najpogodnije mesto za ispoljavanje nacionalnih strasti, gde dolazi do sukoba između navijačkih skupina, nenacionalnih ili nacionalnih, nije bitno³³. Navijačke grupe odavno su pioni koji su kontrolisani od strane političkog podzemlja (dakle, vrlo perfidnim metodama), uz prećutnu ili otvorenu podršku nekih vlasti, nekih partija, uglavnom desničarske i nacionalističke orijentacije.

Vreme ozbiljnog navijačkog organizovanja nastupilo je krajem osamdesetih godina i poklopilo se sa evolucijom nasilja, gde su se prvi ozbiljni šovinistički ispadi sa stadiona preselili u političku arenу. Istorija raspada Jugoslavije može se opisati kao priča o evoluciji nasilja u jugoslovenskom sportu, posebno među fudbalskim navijačima huliganima i postepenom prenošenju tog nasilja krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, na teren među etničkih sukobai “veliko nacionalne politike” i odatle na bojno polje. Stadioni u bivšoj Jugoslaviji su na kraju, pri njenom raspadu, korišćeni u političke svrhe. Stručnjaci, poput Ivana Čolovića, podsećaju da se istorija raspada Jugoslavije može opisati i kao priča o evoluciji nasilja u jugoslovenskom sportu, posebno među fudbalskim navijačima-huliganima, i postepenom prenošenju tog nasilja, krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, na teren među-etničkih sukoba i veliko-nacionalne politike i, odatle, na bojno polje.“ Naime, tada su tribine postale regrutni centri za dobrovoljce koji su ulazili u paravojne jedinice finansirane od strane države zarad upotrebe u ratnim konfliktima koji su početkom devedesetih zahvatili Balkan, tj. ratovi na teritoriji Hrvatske, a nešto kasnije i Bosne i Hercegovine. Jedna od poznatijih jedinica je bila Srpska dobrovoljačka garda, pod

³¹ B92, 2011, Kriminal i fudbal, ma ko kaže? *Insajder*, 14. april.

³² Stanković B, 2011, Nasilje uz blagoslov (2), *B92*, 29. 11.

³³ Štavljanin D., 2009, Koji su uzroci navijačkog nasilja? *Radio Slobodna Evropa*, 11. oktobar.

komandom Željka Ražnatovića Arkana, koji je čak i bio vođa navijača Crvene Zvezde. Veoma je poznato da su neke od najgorih zločina u ratovima na teritoriji bivše SFRJ počinile baš paravojne jedinice.

Navijačke grupe od nastanka su imale veliku ulogu u srpskom društvu ne samo početkom devedesetih, kada su i iz njihovih sastava regrutovani kadrovi za ratne dobrovoljačke jedinice. Navijači su svoju istorijsku rolu imali 5. oktobra 2000. godine, kada su zajedno sa građanima rušili režim Slobodana Miloševića. Vođe nekih navijačkih grupa viđane su u obezbeđenjima raznih političkih lidera, dok su neki i sami postali političari.

Nasleđe devedesetih i ranih dvehiljaditih oseća se i danas. „To nasilje je pre svega političko, pa se onda iz političkog nasilja delegiralo na pravno i na ekonomsko nasilje, da bi smo danas dobili nasilje na stadionima. Ne treba zaboraviti da su stadioni arena društva, preko kojih se preliva i oslikava na društvo ove zemlje sve ono što se u njoj zbiva. Danas imamo mladu generaciju, ili populaciju, kojoj je oko 20 godina, koji su u izvesnom smislu odrasli samo u raznim oblicima konflikata i nasilja. Oni zaista ne znaju za nešto drugačije ili vrednije.“

Osvrćući se na događaje u Đenovi u oktobru 2010³⁴, Zvonimir Boban je rekao da je „između nogometa i politike uvek postojala i uvek će postojati određena veza“.³⁵ Podsetimo se slike sa stadiona u Maksimiru u maju 1990, gde se Z. Boban kao igrač Dinama umešao u sukob huligana i policije, na strani onih prvih protiv policija, upamćena je kao jedan od najsnažnijih simbola dezintegracije jugoslovenskog društva³⁶.

Huliganstvo, neretko, zapravo put u kriminalne vode jer prevlast na tribinama donosi „veliki novac i veći kolač u kontroli uličnog tržišta narkotika“. Kriminolozi ukazuju i da su hulagini često plaćeni da rade za nečije interese i da, zapravo, nijednoj grupi nije u interesu da se u njihove razmirice meša policija³⁷.

Interesantno je da obični građani itekako percipiraju pravu prirodu pozadine sportskog nasilja jer na anketu zašto država ne može da stane na kraj huliganima na sportskim terenima daju jasan, većinski odgovor, zato što su povezani sa političarima 71,% , a samo vrlo mali broj smatra da je to zbog blagih kazni 16,4 ili zato što se zanemaruje taj problem 9,9%³⁸.

Ritualno ujedinjavanje rivalskih navijačkih grupa

Postoji redak fenomen ujedinjenja navijača radi nekog zajedničkog cilja koji se po pravilu postiže ekstremnim nasiljem udruženih snaga. Jedan od tih poznatih zajedničkih ciljeva je bilo višegodišnje spremno udruživanje navijača radi sprečavanje održavanja „Parade ponosa“ pod okriljem desničarskih organizacija, mimo kojih postoji i osnovana sumnja da su neredi naložile i pojedine političke partije, crkve. Razlog udruživanja su i zajednički interesi, zajedničke vrednosti. Poznato je i npr. da su se navijači Partizana pridružili protestima koje su izražavali širom zemlje navijači Zvezde u traženju „pravde za Uroša“. Mišić, koji je u vreme napada bio nepoznat u navijačkim krugovima, na suđenju za napad na žandara Trajkovića imao je šest branioca plaćenih zajednički prikupljenim novcem navijača oba

³⁴ D. M. 2010, Nova sramota: Zbog navijača prekinut meč Italija - Srbija! *Blic*, 12. 10.

³⁵ I.G., (2010), Boban: Neredi 90tih bili su opravdani, ovo je bila čista mržnja, *Index Navijači* 13.10.

³⁶ *Telegraf*, 2012, Sećanje na Maksimir: Tučom navijača počeo rat u SFRJ, *Telegraf*, 13.05

Nedelja, 13. maj 1990. godine, ostaće upamćena kao dan koji, prema mišljenju mnogih, označava početak oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Tog dana je više od 1.500 "delija" doputovalo u Zagreb sa željom da pokažu "bed blu bojsima" ko je najjači, a i jedni i drugi bili su složni samo u jednom - da će biti krvavo. Navijači su se tukli međusobno, a policija je tukla sve redom.

³⁷ N. B. – N.M.N., (2013), Pravda (ne)stiže navijače, *Večernje novosti*, 5 juni. Hronika, str. 16

³⁸ *Blic* anketa, nedelja 17 februar 2013. str 5. Odgovor Ne znam dobio je 2,5%

kluba. Odbranu Uroša Mišića za napad na žandarma Nebojšu Trajkovića plaćali su Crvena zvezda, „delije“, ali i "grobari", i ona je koštala najmanje 80.000 evra³⁹.

Serijski Insajder u dve epizode emitovane tokom 2010. pod nazivom "Nasilje uz blagoslov" nastavak su serijala "Nemoć države", koji je izazvao brojne reakcije i pretnje novinarima Insajdera, takođe otkriva korene saradnje, tj. da ekstremni navijači i ekstremni desničari u incidentima učestvuju zajedno, dok imaju podršku pojedinaca iz SPC, ali i pojedinih stranaka⁴⁰.

Zaključak

Navijanje i pripadnost nekoj grupi nije loše samo po sebi, štaviše to je jedan od dobrih i prihvatljivih načina socijalizacije mladih. Voleti klub, radovati se pobedama (ili tugovati zbog poraza) i to deliti sa drugima, uz razumevanje da su pobeđe i porazi u sportu kao i u životu neminovni deo životne dinamike, je za razvitak mladog čoveka vrlo značajno iskustvo. Ljudi su socijalna bića i oni imaju potrebu za pripadnošću a do nje se najpre dolazi deljenjem zajedničkih iskustava. Problem je kada rivalitet među navijačima i/ili homofobija preraste u mržnju i agresiju prema drugima, a ritualizovane forme navijanja ne retko direktno vode baš u tom pravcu.

Antropolog Mak Gluckman⁴¹ neke rituale je nazvao „ritualima pobune“, jer samo privremeno i zapravo prividno prezentiraju predstavu obrnutih, neprihvatljivih odnosa od onih koji inače postoje u društvu. Ritual pobune uglavnom funkcioniše da zabavi, ali i kao insitucionalni ventil pražnjenja postojećih društvenih tenzija. Naime, iako na prvi pogled ti rituali sadrže aktivnosti suprotne društveno prihvaćenim modelima ponašanja, izgleda i odnosa, oni su očigledno dozvoljeni i štaviše, poželjni, jer kontrolisano prazne razne društveno nagomilane energije sukoba. Oni su poput pozorišne predstave pobune, teatarska igra, privid a ne stvarnost, predstava kojom se u krajnjem ishodu osujećuju stvarne pobune. Funkcionalistički pristup ritualizacije društvenih konflikata omogućuje održavanje društvene ravnoteže, uz pomoć više strukturnih modela, simbola i rituala pobune koja je naravno samo tobožnja, odglumljena pobuna, performativnog, privremenog karaktera.

Sport, posebno fudbal sa pratećim, za običnog čoveka neverovatnim ciframa novca u opticaju, postao je paradigma „uspeha po svaku cenu“, zabava za publiku koja traži „krv“ i zadovoljenje niskih strasti, produžena ruka kriminalnog podzemlja, mesto gde se „pere“ prljav novac narko kartela, i mnogo štošta negativno. U dodatku, za mlade ljude marginalizovanih socijalnih grupacija, sport i sportski uspeh je jedini put socijalne promocije za sve njih siromašne i obespravljene, deo njihovih snova. Uprkos opadajućem kvalitetu sportskih takmičenja u Srbiji, nasilje navijača ne prestaje, već kao da se intezivira upravo tim frustrirajućim odsustvom sportskog, takmičarskog kvaliteta. Sportski nivo i kvalitet kao da zamenjuje sve intenzivnije nasilje između samih učesnika određenog sportskog događaja, nasilno ponašanje učesnika u igri (u fudbalu su tako npr. uobičajeni grubi ili „pogibeljni“ startovi, koškanja, različiti primeri nediscipline), i nasilnog ponašanja posmatrača.

Zbog svega rečenog, u slučajevima navijačkog nasilja i homofobije nema ničeg incidentnog, već pre bi se reklo, ritualnog u smislu stalnosti, predvidivosti, formalizovanim pojavnim oblicima, i u krajnoj liniji, funkciji u datom društvenom kontekstu. Ritualni

³⁹ Mišić, koji je u vreme napada bio nepoznat u navijačkim krugovima, na suđenju za napad na žandara Trajkovića imao je šest branioca.

⁴⁰ Stanković B, (2010), *Nasilje uz blagoslov*, B92, Insajder, 29. novembar.

⁴¹ Gluckman, Max (1963). *Order and Rebellion in South East Africa: Collected Essays*. London: Routledge & Kegan Paul.

sportskog nasilja se rađaju, razvijaju i dodatno ritualizacijom nadograđuju i privileguju u određenom društvenom okviru potreba, karakteristika i interesa aktera, mogućnosti, energija, zahteva, kulture, politike, generacijske i socijalne situacije. Takav pristup sportskom nasilju kao vidu društvenih rituala današnjeg doba, ukazuje na neminovni zaključak da se protiv te pojave ne može boriti samo i isključivo sankcijama protiv učesnika u nekim od tih rituala, tj. onima koji se definišu kao „neposredni izvođači radova“, i eventualnim daljim pooštavanjem kaznene politike. Jer ono što se dešava na tribinama možda i jeste, kao što se neki analitičari slikovito izražavaju, prava slika društva u njegovom najgorem izdanju⁴². Ipak, treba imati u vidu da je svim ritualima potreban kontinuirani dotok energije da podrži njegovu stalnu potrebu za napredovanjem ili makar održavanjem postignutog kvalitativnog i kvantitativnog nivoa vidljivosti i društvene prihvaćenosti. Tek kada i ako to izostane, počće proces deritualizacije sportskog nasilja kao jedan dugotrajan proces čiju neminovnost možda najavljuju moguće isključenje iz svih evropskih i svetskih fudbalskih takmičenja.

⁴² Stojanović G., (2014), Domaće prilike, mentalitet nije genetska stvar, *Blic*, 24 avgust, str. 38.

Literatura

Biševac S., (2012), Dobri i loši „navijači”, *Danas* 31 oktobar, rubrika Društvo. str. 5

B92, 2009, Emisija “Insajder”, To NISU navijaci, To NISU huligani, TO SU KRIMINALCI. 22 maj.

https://www.youtube.com/watch?v=8vKJASLC_z4 18. decembar.

(pristupljeno 12. 11. 2013)

B92, 2011, Ranjen vođa grupe "Alkatraz", 6. februar.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=02&dd=06&nav_category=16&nav_id=490928

(pristupljeno 20.08.2014.)

B92, 2011, Kriminal i fudbal, ma ko kaže? *Insajder*, 14. april.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=04&dd=12&nav_id=505652

(pristupljeno 20.08.2014.)

B92, 2016, EURO: Novi incidenti navijača, *B92*, 14.06.

<http://www.nezavisne.com/sport/fudbal/EURO-Novi-incidenti-navijaca-VIDEO/374348>

(pristupljeno 22.09.2016.)

B92, 2016, Jezivo: Turski navijači sa transparentom „Gde je Marko?“ *B92*, 12.06.

http://www.b92.net/sport/euro2016/vesti.php?yyyy=2016&mm=06&dd=12&nav_id=1142666

(pristupljeno 22.09.2016.)

Bećagović M. 2016, Pogrdna skandiranja i incidenti na prvenstvu Evrope: Tuča srpskih i turskih navijača! *Blic*, 24.06. <http://sport.blic.rs/kosarka/evropska-kosarka/pogrdna-skandiranja-i-incidenti-na-prvenstvu-evrope-tuca-srpskih-i-turskih-navijaca/3vjt48l>

(pristupljeno 22.09.2016.)

Cambridge English Dictionary

<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/incident>

(pristupljeno 22.09.2016.)

Ćurgus Velimir, Kazimir, 2007, Brzi, prilagodljivi, nemilosrdni, nasilje u sportu i mediji, *Glas javnosti*, 09. 05.

Ćurgus, V.K., *Nasilje u sportu i mediji*, *Glas javnosti*, 09.05.2007.

Čolović I., (2009), Fudbal, huligani i rat, *E-novine*, 30. septembar

<http://www.e-novine.com/comments/srbija/srbija-tema/30514-Fudbal-huligani-rat.html>

(pristupljeno 20.08.2014.)

D. M. 2010, Nova sramota: Zbog navijača prekinut meč Italija - Srbija! *Blic*, 12. 10.

<http://sport.blic.rs/Fudbal/Evropski-fudbal/186109/Nova-sramota-Zbog-navijaca-prekinut-mec-Italija--Srbija>

(pristupljeno 20.08.2014.)

Dominique, B., Luc, R., Stephane, H., (2007), *Sport i nasilje u Evropi*, Knjiga Trgovina d.o.o., Zagreb.

Gluckman, Max (1963). *Order and Rebellion in South East Africa: Collected Essays*. London: Routledge & Kegan Paul.

Grobari „Zabranjeni“, 2012, *Tema: Ostrvo, England, Scotland, Ireland Wales*
Jason Mariner, Dnevnik jednog navijača, čovek koji je preko noći postao najozloglašeniји engleski navijač, 29 februar.

<http://www.zabranjeni.org/forumV2/index.php?topic=180.15>

(pristupljeno 20.08.2014.)

I.G., 2010, Boban: Neredi 90tih bili su opravdani, ovo je bila čista mržnja, *Index Navijači* 13.10.

Insajder, 2016, Sedam incidenta samo u aprilu – država toleriše huligane? *B92*, 29.04.

<https://insajder.net/sr/sajt/tema/835/>

(pristupljeno 22.09.2016.)

Mondo.rs, 2016, Haos i na stadionu: Rusi jurili Engleze! *Mondo VIDEO*, 11.06.

<http://mondo.rs/a911011/Sport/Fudbal/Ruski-navijaci-jurili-Engleze-na-Velodromu.html>

(pristupljeno 22.09.2016.)

Mozzart sport, 2016, Incidenti ispred Pionira: Zvezdini navijači napali Partizanove, 01.06.

<http://www.mozzartsport.com/vesti/incidenti-ispred-pionira-zvezdini-navijaci-napali-partizanove/137080>

(pristupljeno 22.09.2016.)

Mršević, Z. 2014, Rituali sportskog nasilja. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2, str 9-33.

Mršević, Z. 2014, *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*. Beograd: Institut društvenih nauka.

http://www.zoricamrsevic.in.rs/knjige/Nasilje_i_mi_final.pdf

(pristupljeno 22.09.2016.)

N. B. – N.M.N., 2013, Pravda (ne)stiže navijače, *Večernje novosti*, 5 juni. Hronika.

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:437331-Pravda-nestize-navijace>

(pristupljeno 20.08.2014.)

Savković, M., Đorđević. S., 2010, *Na putu prevencije nasilja na sportskim priredbama: predlog regionalnog okvira saradnje*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

Stanković B, 2010, *Nasilje uz blagoslov*, B92, Insajder, 29. novembar.

http://www.b92.net/insajder/arhiva/arhiva.php?nav_category=1280&yyyy=2010&mm=11&nav_id=513342

(pristupljeno 20.08.2014.)

Simonović Lj, 2013, Prilog navijačkom pitanju: *Odlomak iz knjige "Sport Kapitalizam Destrukcija"*, Crvena Kritika, 11 februar.

<http://www.crvenakritika.org/politika/113-prilog-navijakom-pitanju>

(pristupljeno 20.08.2014.)

Simonović, B. Otašević, B. Đurđević, Z., (2014) Kriminalne kariere vodij nogometnih navijaških skupin v Srbiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 2, 108-120.

Sportski žurnal, 2016, Bulatović: Incidenti u Pazaru prevazilaze sportske okvire, *Sportski žurnal*, 28 avgust.

<http://www.zurnal.rs/fudbal/super-liga/38580/bulatovic-incidenti-u-pazaru-prevazilaze-sportske-okvire>

Status, 2011, Razgovor književnika i predsednika Srbije, Basara i Tadić oči u oči, *Status*, 02. juni.

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/257566/Basara-i-Tadic-oci-u-oci>

(pristupljeno 20.08.2014.)

Stojanović G., 2014, Domaće prilike, mentalitet nije genetska stvar, *Blic*, 24 avgust, str. 38.

Štavljanin D., 2009, Koji su uzroci navijačkog nasilja? *Radio Slobodna Evropa*, 11. oktobar.

http://www.slobodnaevropa.org/content/tema_sedmice_navijaci_nasilje/1848577.html

(pristupljeno 20.08.2014.)

Telegraf, 2012, Sećanje na Maksimir: Tučom navijača počeo rat u SFRJ, *Telegraf*, 13.05 13.05

<http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/224692/Secanje-na-Maksimir-Tucom-navijaca-poceo-rat-u-SFRJ>

(pristupljeno 20.08.2014.)

Telegraf, 2016, Incidenti na stadionu Borca uoči meča sa Zvezdom, *Telegraf*, 18. maj.

<http://www.telegraf.rs/sport/2148399-incidenti-na-stadionu-borca-uoci-meca-sa-zvezdom>

Vesti N1, 2016, Uoči derbija 44 navijača privedena, ima i povređenih, *N1*, 17.09.

<http://rs.n1info.com/a194208/Vesti/Vesti/Vise-od-20-navijaca-privedeno-pred-derbi-na-vise-incidentata-ima-i-povredjenih.html>

(pristupljeno 22.09.2016.)